

3. Макарчук В. В. Місце міграційного права в системі права України. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 70. С. 142–147.

4. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3064>.

5. Чехович С. Б. Елементарний курс міграційного права України: Конспект лекцій. Київ, 2004. 216 с.

6. Про зовнішню трудову міграцію: закон України від 5 листопада 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-19#Text>.

7. Гнедик Є.С. Медичний туризм як вид господарської діяльності: проблеми нормативно-правового визначення. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 6. Том 2. С. 18–22.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-334-7-2>

METHODOLOGY OF THE DOCTRINE OF DUE JUDICIAL PROCEDURE

МЕТОДОЛОГІЯ ДОКТРИНИ НАЛЕЖНОЇ СУДОВОЇ ПРОЦЕДУРИ

Burdeyniy Yu. I. Бурдейний Ю. І.

*Postgraduate Student at the Department of
Procedural Law*

*Yuriy Fedkovych Chernivtsi National
University
Chernivtsi, Ukraine*

*аспірант кафедри процесуального права
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
м. Чернівці, Україна*

Як відомо, наукове пізнання здійснюється на двох рівнях – теоретичному та, залежному від нього, – емпіричному. Не є винятком і наукове пізнання у правових дослідженнях, зокрема пізнання методології доктрини «належної судової процедури». Втім, у юридичній літературі сьогодення, окрім емпіричного та теоретичного рівнів наукового пізнання, інколи виокремлюються ще один самостійний рівень – метатеоретичний (за іншою термінологією – світоглядний, або парадигмальний), який є передумовою як теоретичного, так і емпіричного наукового пізнання та визначається світоглядом дослідника. Проблема функціонування судової влади в Україні завжди була та залишається актуальною для науковців, практиків, загалом і для правотворення, і для правозастосування. І чи не найвагомішою площиною організації судоустрою та здійснення судочинства є

забезпечення права людини на звернення до суду з дотриманням усіх гарантій та прав. Саме за такої ситуації дотримання «належної судової процедури» загалом забезпечувало би право на справедливий судовий розгляд. Варто відзначити, що «належність» є не лише соціальною, морально-етичною чи філософською категорією, але й правовим феноменом, який має нормативне закріплення у різних правових актах. Належність як судово-процесуальна категорія має цілком визначені правові форми, оскільки регламентується у нормах, які визначають засади процесуального провадження, правовий статус його учасників, процесуальну форму проведення процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Однак законодавча регламентація «належної судової процедури» є досить складним завданням, що зумовлено комплексністю та різноаспектністю цього питання. Адже досить складно вичерпно означити та нормативно встановити всі можливі форми прояву належності, які виникають під час здійснення процесуального провадження. Окрім цього, правозастосовча практика вимагає правової визначеності в розумінні конвенційного стандарту, що сприятиме забезпеченню його виконання чи встановленню випадків його порушення.

Важливість формування методологічної точки зору на доктрину належної судової процедури полягає насамперед у тому, що від її оптимальної виваженості абсолютно залежить результат пошуку справедливого судового рішення. Якби не були процесуальні форми судочинства, вони повинні опиратись на вихідні положення щодо судової пізнавальної діяльності, незалежно від того, до якої галузі суспільних відносин вона відноситься. Адже така поведінка не може не підпорядковуватись визначеним закономірностям, які поширюються і специфічно проявляються в кожній формі судового пізнання. У цьому переконує цивілізаційний досвід людства, який започаткувався і розвивався ще в Античності. Про метод писали і Платон, і Аристотель, і римські юристи, зокрема Цицерон. Пізніше Рене Декарт закликав розглядати об'єкт «у природному світлі дня», а Френсіс Бекон мріяв про «пряму дорогу» в науці – шлях дослідження. У недалекому минулому питання про такі «шляхи» не виникали, оскільки безапеляційно приймалася нормативна догма. Проте реальність знову і знову змушувала повертатися до проблем методології. І на сьогодні завдяки практиці ЄСПЛ сформувався певні вимоги до належної судової процедури, які забезпечують справедливість судового розгляду. Вчені відзначають, що методологію варто розглядати як таку, що складається з трьох компонентів [1, с. 39]. По-перше, це – конкретні засоби і способи дослідження, і цілком реально, що деякі з них можуть не підходити з

принципових міркувань, наприклад метод порівняльно-правового чи порівняльно-історичного аналізу, або ж, навпаки, метод безпосереднього спостереження чи експерименту може виявитися цілком продуктивним в належному судовому доказуванні. По-друге, приватно-наукова методика – вона представлена поняттями, прийомами, способами і принципами, тобто це технологія наукового пізнання, що здійснюється з допомогою певних методів. Це, зокрема, семантичний метод обліку, лінгво-етимологічний, знаковий метод компаративної лінгвістики і юриспруденції, історичної конструкції. Нарешті, по-третє – світоглядна основа, ідеологічна база дослідження. Ідеологія, яка розуміється не у сенсі агітації і пропаганди, а у стратегічному значенні – наука про ідеї. Очевидним є те, що нині це закономірності не тільки атмосферного тиску і природного середовища [2, с. 12–16]. Сприйняття методології доктрини «належної судової процедури» в такому ракурсі спрямоване на удосконалення категорійно-понятійного апарату сучасної загальної теорії судового правозастосування та процесуального законодавства, а також на приведення українського судового правозастосування в частині встановлення фактичних обставин справи у відповідність до європейських вимог належного судового розгляду. Так, за твердженням В. В. Комарова, право на справедливий судовий розгляд треба розглядати в широкому і вузькому значенні. Зокрема, у широкому значенні це право закріплюється в пункті 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основних свобод [3] та ототожнюється з правом на доступ до правосуддя, тобто кожна особа повинна мати можливість ініціювати судовий розгляд справи щодо своїх цивільних прав і свобод та одержати справедливий й ефективний судовий захист [4, с. 156]. У вузькому значенні право на справедливий судовий розгляд, вважає вчений, охоплює лише вимогу «справедливої» процедури, яка в тексті статті 6 Конвенції використовується разом з вимогами незалежності та безсторонності суду, публічності й розумності строку судового розгляду. Даючи визначення справедливості у вузькому значенні, Європейський суд з прав людини виділяє такі вимоги, які безпосередньо не вказані в пункті 1 статті 6 Конвенції, наприклад, належне сповіщення та слухання, прийняття до уваги лише доказів, отриманих законним шляхом, винесення мотивованого рішення, принцип рівності сторін у змагальному процесі, заборону втручання законодавця у процес здійснення правосуддя, принцип правової певності. Щоб уникнути тавтологій, право на справедливий судовий розгляд у вузькому значенні, на твердження В. В. Комарова, має називатись правом на належну судову процедуру [4, с. 57]. Зауважимо, що ЄСПЛ не сформулював якихось формально визначених правил та

критеріїв справедливості. В окремих рішеннях Суду можна зустріти позицію, що «справедливий розгляд справи» охоплює такі аспекти належного здійснення правосуддя, як право на доступ до правосуддя, рівність сторін, змагальний характер судового розгляду справи, мотивованість судового рішення тощо [5, с. 5]. Ці процесуальні вимоги прямо не передбачені в пункті 1 статті 6 Конвенції, а окреслені лише як «справедливий судовий розгляд»[3]. Вони вироблені прецедентною практикою Європейського суду з прав людини, виходячи із загального уявлення про справедливість і принцип верховенства права.

Отже, використання методології доктрини «належної судової процедури» дозволяє повно та всебічно охопити всі складові елементи цього конвенційного стандарту. Виокремлення методологічних засад має як науковий, так і прикладний характер, адже саме методологія дозволяє розкрити зміст цього правового феномена, що забезпечуватиме його реалізацію як у законотворчій, так і в правозастосовній практиці, а правильне розуміння змісту доктрини «належної судової процедури» сприятиме унеможливленню порушення права на справедливий судовий розгляд.

Література:

1. Габаковська Х.В. Дослідницький підхід як елемент методології у сучасній юриспруденції [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01; Ун-т Короля Данила. Івано-Франківськ : 2018. 208 с.
2. Козловський А.А. Філософія права як самосвідомість нації. *Проблеми філософії права*. 2003. Т. 1. С. 12–16.
3. Конвенція про захист прав і основоположних свобод 01.11.1950 р. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 25.07.2023)
4. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства : моногр. / [В. В. Комаров, В. І. Тертишніков, В. В. Баранкова та ін.] / за заг. ред. проф. В. В. Комарова. Х. : Харків юридичний, 2008. 928 с.
5. Ратушна Б. П. Належне доказування у судовому правозастосуванні України в світлі практики Європейського суду з прав людини (загальнотеоретичне дослідження): дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2014. 208 с.